

George VOICESCU

**VALENTIN GREFF BAKFARK, COMPOZITOR
ȘI LAUTIST BRAȘOVEAN**

Personalitatea compozitorului și lautistului Valentin Greff Bakfark (n. cca 1507, Brașov – d. 15.08.1576, Padova, Italia) merită fără nicio îndoială să fie evocată cu mare cinste în contextul în care mari personalități ale vieții culturale ale Brașovului au confirmat faptul că zona geografică a Transilvaniei a avut un rol determinant în dezvoltarea și promovarea interculturalității în Europa. Valentin Greff Bakfark s-a născut la Brașov, însă datele istorice de care dispunem astăzi, datorită trecerii timpului, sunt în mare măsură incerte. Cu toate aceste inconveniente de natură temporală, avem detalii (manuscrise vechi) ce atestă relațiile mediului cultural brașovean cu centrele culturale europene încă din secolul al XVI-lea.

Deși la Brașov nu a existat o curte princiară și o viață culturală asociată acesteia, burghezia a susținut nevoia de cunoaștere a membrilor orașului. În afara cântului gregorian, monodic, cântat în cadrul slujbelor religioase, erau abordate și lucrări corale polifonice, interpretate preponderent tot în timpul oficiului divin. În afara cântecelor religioase, tipărite în limba germană de Andreas Moldner în anul 1543, și a altor culegeri ecleziastice apărute în acea vreme, singurul instrument agreat de Biserică a fost orga, care a fost folosită în mediul sătesc și în mediul orășenesc. În anul 1429, organistul Johannes Teutonicus (constructor de orgi și organist din Feldioara, lângă Brașov) este menționat în documente vechi ce atestă preocupările muzicale străvechi ale brașovenilor în spațiul cultural muzical transilvănean. Pe lângă muzica educativă promovată de Johannes Honterus, de culegerea *Odae cum harmoniis* și de catalogul cărților din 1575 din biblioteca gimnaziului din Brașov, există și motete ale lui Orlando di Lasso (Roland de Lassus) și Adrian Willaert, mărturii evidente ale preocupărilor muzicale corale, promovate de către elevii brașoveni. În afara muzicii corale și a muzicii pentru orgă interpretate la orga Bisericii Negre sau în alte biserici din Transilvania, este de remarcat muzica instrumentală cu destinație laică, ce era cântată de muzicienii (turneri) remunerați de autoritățile orașului pentru anunțurile și semnalele pe care aceștia le făceau cu anumite ocazii și serbări ale orașului. Lăuta¹, instrument cordofon complex prin acordaj, scriitură și tehnică instrumentală, a fost îndrăgită și la Brașov încă din secolul al XVI-lea. La Biblioteca Arhivelor Statului din Brașov s-a păstrat una dintre primele cărți de tabulatură editată în Germania de Hans Judenkünig în anul 1523, *Ain schone kunstliche underweisung ... auff der Lautten unde Geygen* (*În drum artistic pentru lăută și vioară*). Trimis în anul 1536, împreună cu fiul său, la curtea regelui Ioan Zápolya, Valentin Greff Bakfark rămâne în conștiința valoroasă a istoriei culturii brașovene ca reprezentantul cel mai de seamă al culturii muzicale brașovene din secolul al XVI-lea. Valentin Greff Bakfark a fost „*unul dintre cei mai reprezentativi lăuțiști virtuozii ai lăutei din toate timpurile și un compozitor de nivel înalt*”². Împreună cu alte personalități remarcabile ale Brașovului, Valentin Greff Bakfark a participat activ la

¹ Perioada cuprinsă între anii 1400 și 1600 a constituit începutul unor schimbări esențiale în muzică datorate compozitorilor care au adaptat formele muzicale cu preponderență vocale, până atunci, pentru instrument solo. Instrumentele cu coarde ciupite deveniseră din ce în ce mai populare. Dintre acestea, lăuta a fost cea mai apreciată în secolul al XVI-lea, atingând o înaltă perfecțiune muzicală și structurală. Europa a obținut gloria muzicii pentru lăută prin compozitori și interpreți consacrați ai instrumentului: John Dowland, Adrian Le Roy, Francesco da Milano, Hans Newseidler, Antonio Rotta, Valentin Greff Bakfark (ultimii doi născuți în actuala zonă Transilvania).

² Hans Peter Türk, *Ein Gipfelpunkt europäischer Musikpflege, Vierhundert Jahre seit dem Tode von Valentin Greff Bakfark*, în „Korpatenrundschaue”, IX (XX), nr. 35 (1271), 27 august 1976; Gernot Nussbacher, *Certitudini și ipoteze cu privire la biografia lui Valentin Greff Bakfark*, în „Astra”, Brașov, XVII, nr. 6 (131), august 1982, p. 12; Idem, *Zur Biographie von Valentin Greff Bakfark*, în „Forschungen zur Volks- und Landeskunde”, București, 1982, vol. 25, nr. 1-2, 1982, pp. 103-105.

consolidarea culturii muzicale situate la confluența unor culturi bogate și valoroase prin identitate culturală și diversitate. În urma cercetărilor pe care le-am efectuat în țară și străinătate, am descoperit o serie de detalii interesante ce se referă la viața, creația și rolul important pe care l-a avut Valentin Greff Bakfark în calitate de compozitor și lautist virtuoz al *Renașterii*.

Valentin Bakfark (n. 1507 sau, mai probabil, în 1527, Brașov – d. 15 august 1576, Padova) a fost un muzician renascentist de mare însemnătate pentru evoluția lăutei. În diverse scrieri, numele său mai apare ortografiat și *Bachfarrrt*, *Backvart* sau *Bekwark*. Fiind orfan, Valentin Bakfark a fost adoptat de familia Greff, din acest motiv este uneori menționat cu numele de *Barkfark-Greff*. Peter Kíraly a demonstrat în urma cercetărilor că familia Bakfark era de origine etnică germană. Atât tatăl, cât și fratele său cântau bine la lăută, iar Valentin a arătat încă de tânăr că era atras de muzică. Din acest motiv tatăl său l-a dat ca ucenic (probabil la un lautist italian) la Curtea regelui Ungariei de la Buda, unde a și cântat o perioadă de timp. În anul 1540, la moartea regelui, fiind pe placul văduvei acestuia, a mai rămas la Curte încă nouă ani. Apoi, în anul 1549, s-a mutat la Cracovia, în Polonia, unde a devenit unul din principalii muzicieni ai regelui. În anul 1551, s-a întâlnit cu ducele Albrecht de Brandenburg, care avea să fie de folos carierei sale din anii ce au urmat. Albrecht de Brandenburg a obținut pentru el permisiunea de a călători în Germania și Italia, dar situația politică l-a împiedicat să meargă. În schimb a plecat în Franța, unde și-a publicat prima carte, la Lyon. Cu această ocazie s-a prezentat pentru scurt timp și la Curtea regelui Franței și la cea a Papei de la Roma. Pentru o vreme a rămas în serviciul cardinalului François de Tournon. Albrecht, care era unchiul regelui Poloniei, l-a convins pe rege să-i mărească de mai multe ori salariul și să-i dăruiască o moșie la întoarcere. Prin anii 1550, Bakfark a fost și înnoșat. Se pare că în 1565 a fost amestecat într-un complot politic și a fost obligat să-și părăsească casa din Vilnius (capitala Lituaniei), după ce aceasta a fost jefuită de soldați. În același an, a făcut două călătorii în Austria, la Viena. În cursul primei călătorii, a tipărit a doua carte cu muzică pentru lăută. În cursul celei de-a doua, a părăsit serviciul pe care îl avea pe lângă regele Poloniei și a intrat în serviciul împăratului Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană. La Viena s-a căsătorit pentru a doua oară, încercând să se stabilească acolo, dar după o scurtă perioadă, în care a fost încarcerat ca prizonier politic, a plecat cu familia și s-a stabilit la Padova, în 1569. După doi ani s-a întors în Transilvania, locul său de naștere, unde a primit mai multe onoruri. A cântat mai mult de un an la Curtea principelui Transilvaniei, dar în 1571, la moartea principelui Ioan-Sigismund Zápolya, s-a întors definitiv la Padova, Italia, unde a și murit în 1576, doborât de ciumă, împreună cu întreaga familie (soția și patru copii). Simțind că va muri, a distrus lucrările care îi rămăseseră în manuscris, declarând că numai el era capabil să le interpreteze într-un mod care să îl mulțumească. În Polonia a avut câțiva elevi, între care și Adalbert Dlugoraim, lautistul regelui Poloniei Ștefan Báthory. Călătoriile sale prin Europa i-au adus faima de mare virtuoz al lăutei, instrument înrudit cu *vihuela*³ ce avea

³ *Vihuela* (în spaniola veche *bihuela*) este un strămoș direct al chitarei spaniole (Muzeul Jacquemart-André din Paris). Pe griful instrumentului descoperit în anul 1500 se observă inscripția *Guadalupe* – simbol al Mănăstirii *Extremadura*, Spania. *Vihuela* are șase coarde duble acordate la unison sau în octave. Tipurile de acordaj sunt diferite, fiind specifice zonei de proveniență a interpretului. Posibilitățile vihuelei sunt destul de mari, motiv pentru care au fost compuse numeroase lucrări polifonice dedicate virtuozilor vremii. Una dintre cele mai reprezentative personalități ale acestei perioade a fost John Dowland (1562-1626), născut la Dalkey, Irlanda. Compozitor, lautist și interpret la Capela Regală a Angliei și a Regelui Carol I, John Dowland a urmat studii muzicale în Italia, Germania și Franța. În Anglia a obținut titlul de licențiat în muzică la Oxford și pe cel de doctor la Cambridge. A compus și a interpretat *pavane*, *gagliarde*, *allemande*, *fantezii* și dansuri de epocă pentru diverse instrumente (lăută, viola da gamba, clavecin, blockflöte). Una dintre aceste lucrări, *Fantasia*, transcrisă cu succes de la lăută la chitară de Regino Sainz de la Maza, chitarist și pedagog spaniol de renume mondial, prezintă o scriitură originală (*tabulatura*) întrebunțată de compozitorii secolului al XVI-lea.

două derivate⁴: *vihuela de arco* și *vihuela de mano*. De pe urma sa au rămas trei cărți de muzică pentru lăută (prima, *Liber primus*, editată la Lyon de Jacques Moderne, apărută în 1553, îi este dedicată cardinalului de Tournon; a doua, editată de Adrian Le Roy și Robert Ballard, apare în 1564 la Paris, iar a treia apare în 1565, la Cracovia). Lucrările pentru lăută păstrate de la el impun o mare măiestrie a interpreților. Între ele se numără și 10 fantezii, 7 madrigale, 8 cântece și 14 motete. A mai transcris pentru lăută motete ale compozitorilor contemporani lui: Nicolas Gombert, Jacques Arcadelt, Josquin des Prés, Clément Janequin, Roger Pathie, Clemens non Papa și Orlando di Lasso.

Valentin Greff Bakfark s-a remarcat prin gradul ridicat de cunoaștere a tehnicilor de compoziție și prin aplicarea acestora asupra creațiilor proprii, adevărate capodopere ale arhitecturii sonore renascentiste. *Fantezia, ricercarul, motetul* au fost măiestrit prelucrate pentru lăută într-o dimensiune instrumentală elaborată, capabilă de sinteză și concentrare a vocilor, contribuind decisiv la apariția *lăutei clavecin*, instrument bine apreciat de către Johann Sebastian Bach. Lăuta⁵ era considerată a fi un instrument al claselor sociale superioare, chitara beneficiind de o reputație negativă datorită unor interpreți care o foloseau inadecvat. Cu toate aceste inconveniente, chitara prezenta și avantaje. Lăuta devenise mai complicată prin dificultățile tehnice și constructive. Din aceste motive mulți interpreți au abandonat lăuta și s-au apropiat de chitară, un exemplu sugestiv fiind oferit de Italia, prin metodele de chitară apărute între 1606 și 1629 la Florența, Milano, Roma și Napole. Colecții de motete și madrigale ce conțineau melodii simple și acorduri au devenit în scurt timp deosebit de populare. La începutul secolului al XVI-lea chitara era mai apreciată în Italia decât în Franța. Regele Louis al XVI-lea era unul din chitariștii entuziaști care a insistat pe lângă cardinalul Mazarin să meargă în Italia pentru a-i găsi un profesor de chitară. Francesco Corbetta s-a născut la Pavia (1615) și a început să predea la Bologna. O perioadă a compus și interpretat la curțile regale ale Europei. Începând cu anul 1643 s-a mutat la Curtea de la Mantua, iar patru ani mai târziu publica lucrări muzicale la Bruxelles.

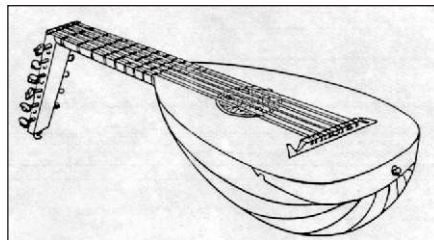
Documentele păstrate în Arhivele Statului atestă faptul că, în Transilvania, lăuta s-a remarcat în același timp cu celelalte țări europene. În timpul dominației austro-ungare lăuta era cunoscută în două variante: lăuta clasică și cobza. La Curtea lui Matei Corvin, lăuta era unul dintre instrumentele des întâlnite. Un alt lautist transilvănean a fost Antonio Rotta (cca 1495-cca 1549). Documente istorice descriu călătoria unui italian, Anton Maria del Chiaro, la Curtea lui Constantin

⁴ **Bandura:** instrument cu coarde ciupite tipic ucrainean, înrudit cu lăuta. Cutia de rezonanță prezintă spatele bombat și fața ovală. Gâtul scurt și lat (L=15 cm, l=7,1 cm) se continuă cu un jgheab ușor înclinat spre spate. Pe centrul feței de rezonanță se află un orificiu sculptat în formă de rozetă. Spre baza instrumentului sunt lipite două călușuri pe care se sprijină coardele; cele mai lungi, numite „bași”, sunt prinse de cuie plasate în jgheab, iar restul de coarde, din ce în ce mai scurte, numite „pristrunki”, sunt fixate aproape de eclise în cuie metalice, reglabile. Coardele se ciupesc cu degetele sau degetare speciale. Modelul arhaic de bandura avea 12-25 coarde duble, acordate diatonic. Astăzi, fabricile specializate construiesc modele prevăzute cu 50 de coarde acordate cromatic. Bandura se construiește în mai multe mărimi: sopran, alto, tenor, bas, contrabas. La bandura se cântă cu instrumentul așezat în poziție verticală; **Cetra**, it. [gr. Kithara; lat. cithara], instrument cu coarde ciupite, varianta de chitară răspândită (sec. al XV-lea) sub diverse forme și denumiri: barbiton, cistre, cistrum, citarino, forminx, kithara, orpheoreon, pandura, penocorn, țiteră tiroleză; **Chitarrone** > **Theorba Romano**, instrument cu coarde ciupite, varianta de teorba de mari dimensiuni (L = 1,60 cm, l = 34-41 cm), prevăzută cu coarde groase din oțel. Instrument caracteristic de acompaniament, cunoscut și apreciat în Italia secolelor XVII-XVIII. Piese solo au fost scrise de: J.H. Kopsberger – două culegeri pentru chitarrone în perioada anilor 1604, 1616, 1626; Claudio Monteverdi, A. Piccinini.

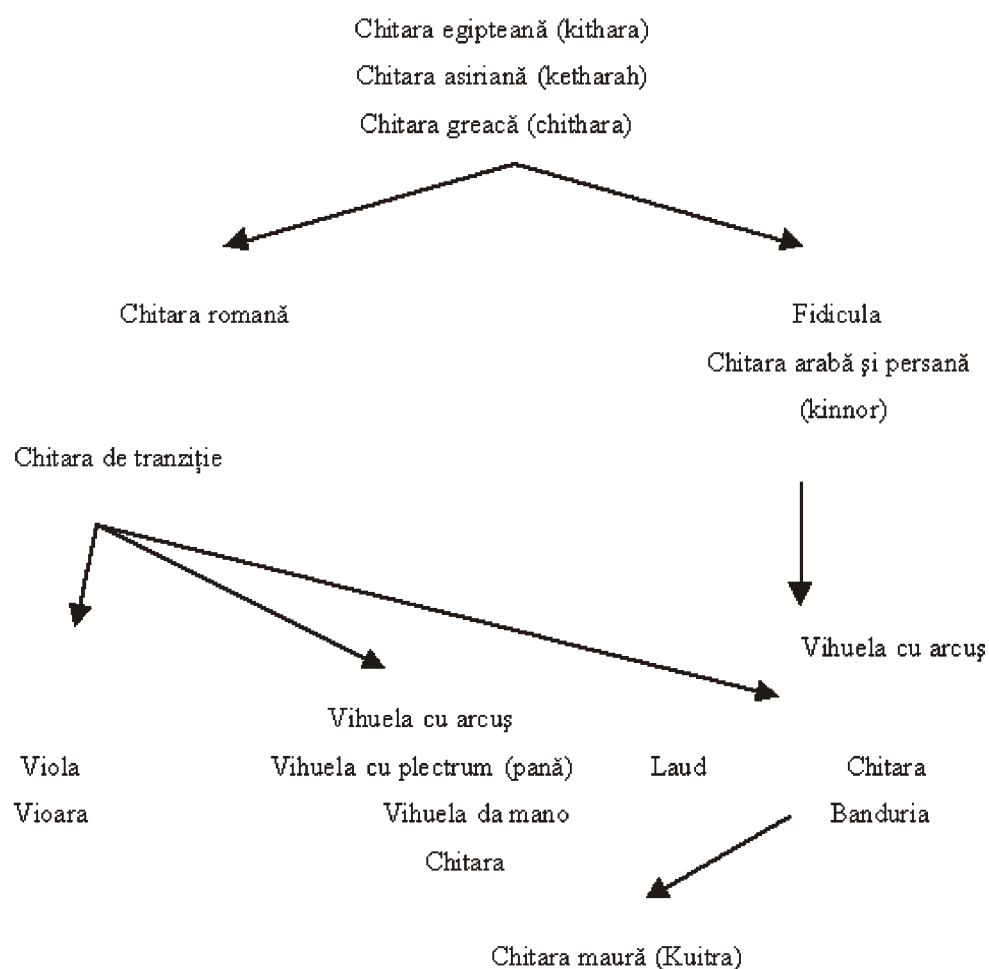
⁵ Echivalențe: archiguitare, arcichitarra, guitare théorbe. Una din țările care nu a împărtășit entuziasmul pentru lăută a fost Spania. Deoarece lăuta le amintea de război și ocupația maură, aristocrația spaniolă și muzicienii preferau vihuela (Torres Barroso, Luis de Guzman). O parte din muzica interpretată la vihuela este cuprinsă în șapte cărți publicate între anii 1535 și 1576 (aproximativ 700 de lucrări). Datorită problemelor sociale pe care Spania le-a cunoscut în acea perioadă, numărul compozițiilor publicate nu este mare în comparație cu cele din Franța. Spania cunoscută o puternică inflație, iar din acest motiv multe proiecte au fost abandonate. Excepțiile au venit din partea compozitorului Diego Pisoro și a altor interpreți care lucrau la Curtea regelui sau în serviciile marchizilor (Luis Milán, Luis de Narváez, Enriquez de Valderrábano, Alonso Mudarra).

Greensleeves

The image shows a musical score for the piece "Greensleeves". It consists of two parts: a guitar tablature and a piano accompaniment. The guitar part is written on a six-line staff with letters (b, a, c, e, b, a) and numbers (1, 2, 3, 4) indicating fret positions. The piano part is written on a grand staff with a treble and bass clef, showing a melody and accompaniment in a 6/8 time signature.

Anexa 2: **Evoluția lăutei și a instrumentelor înrudite**

Abstract

Valentin Greff Bakfark's personality as a lute player and a composer undoubtedly deserves being highly acknowledged within the context of the cultural life of Brasov. As one of the best

musicians, alongside other important personalities of that time, he confirmed the fact that the Transylvanian geographical area played a decisive part in the development and promotion of intercultural relationships in Europe.

Valentin Greff Bakfark was born in Brasov, but the historical details that are available nowadays can be at great extent uncertain, because of the long time elapsed.

All those time-linked inconveniences being left aside, there are still details (older manuscripts) which certify the relationship between the cultural society of Brasov and the cultural European centers during the 16th century. Although Brasov didn't have the chance of being a royal court, or having any cultural life, the bourgeoisie supported the need for knowledge of the members of the city.

Besides the Gregorian chant, performed on occasion of religious services, polyphonic choral pieces were printed by Andreas Moldner, in 1543, as well as other religious compendiums issued at that time; the only instrument which was accepted inside the church was the organ, which was played at in the countryside and in the cities as well.

In 1429 the organ player's name Johannes Teutonicus (a native of Feldioara, near Brasov, who was also an organ builder) was mentioned in older documents certifying ancient musical concern of the city of Brasov within the Transylvanian cultural and musical area. Besides the educational music promoted by Johannes Honterus, in the *Odae cum harmonii* anthology and the Books catalogue of 1575 of Brasov Secondary School there were mentioned Orlando di Lasso and Adrian Willaert's motets.

Apart from the organ & choral music performed in the Black Church or other places throughout Transylvania, the instrumental & vocal secular music is to be taken into account very seriously – this was performed by the musicians („turners”) who were paid by authorities of the city on different occasions or city festivals.

The lute is a complex instrument with strings and a very varied tuning. The means of writing and the technique of this instrument were taken into account during the 16th century in Brasov. One of the foremost tabular books issued in Germany in 1529 (Hans Judenkünig – *Artistic guide for the lute and violin*) was sent in 1536 to the Court of king Ioan Zapolya.

Valentin Greff Bakfark was one of the most representative lute players, a „virtuoso” of the lute of all times, and „a highly regarded composer”. Together with other remarkable personalities of Brasov, Valentin Greff Bakfark took actively part into the consolidation of the musical culture in a particular time of rich and valuable confluences. According to the research that we have done in our country and abroad we have discovered a series of interesting details referring to the life, creation and the important role that Valentin Greff Bakfark had as a composer and a lute player – a real „virtuoso” of the Renaissance.